

PAPER DETAILS

TITLE: Ekonomik Büyüme ile Dis Ticaret Politikaları Arasındaki İlişki: Yapısal Kirilmali Testlerle
Ekonometrik Bir Analiz

AUTHORS: İbrahim ÇÜTÇÜ, Muhammed YASAR

PAGES: 265-282

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641975>

Ekonomik Büyüme ile Dış Ticaret Politikaları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılmalı Testlerle Ekonometrik Bir Analiz*

İbrahim ÇÜTÇÜ**
Muhammed YAŞAR**

Alınış Tarihi: 24 Mayıs 2018

Kabul Tarihi: 02 Ocak 2019

Öz: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret uygulamalarında serbest ticaret politikaları ile korumacı politikalar sürekli tartışılmaktadır. İki politikanın da kendi içinde avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Fakat günümüz küresel dünyasında korumacı politikaların etkinliği giderek zayıflamaktadır. Çalışmada, bu iki politikanın karşılaştırılması, ekonomik büyüme ve dış ticaret değişkenleri üzerinden ekonometrik testlerle gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen analizlerde, seriler düzey değerlerinde durağan çıkmıştır. Maki eşbütünleşme testinde yapısal kırılmalarla birlikte eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmüştür. Granger nedensellik testi ile Hacker ve Hatemi-J nedensellik testi sonuçlarına göre de sadece milli gelirden ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Ticaret, Ekonomik Büyüme, Maki Eşbütünleşme Testi

The Relationship Between Economic Growth and Foreign Trade Policies: An Econometric Analysis with Structural Break Tests

Abstract: Free trade policies and protectionist policies are constantly being discussed in the foreign trade practices of developed and developing countries. Both politics have their own advantages and disadvantages. But in today's global world, the effectiveness of protectionist policies is gradually weakening. In the study, the comparison of these two politics is carried out with econometric tests on economic growth and foreign trade variables. In the study, the comparison of these two politics is carried out with econometric tests on variables of economic growth and foreign trade. In the analyzes performed, the series were found to be stationary in the level values. In the Maki cointegration test it was seen that there was a cointegration relationship with structural breaks. According to the Granger causality test and Hacker and Hatemi-J causality test results, only one-way causality is determined from national income to import.

Keywords: Free Trade, Economic Growth, Maki Cointegration Test

*Atatürk
Üniversitesi*

I. Giriş

Dünya ekonomilerinde yaşanan makroekonomik göstergelerdeki değişim ve dalgalanma, küresel istikrarsızlığın temel göstergesidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, uyguladığı dış ticaret politikaları ile bu istikrarsızlık ve küresel rekabet de ayakta kalabilmenin yollarını aramaktadırlar. Bu süreçte geçmişten günümüze kadar sürekli tartışılan temel iki politika küresel rekabette belirleyici

* Bu çalışma, "Ekonomik Büyüme ile Dış Ticaret Politikaları Arasındaki İlişki: Türkiye Ekonomisinde Serbest Ticaret ile Korumacı Politikaların Karşılaştırılması" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İİSBF, İktisat Bölümü

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İİSBF, İktisat Bölümü

olmaktadır. Birincisi, uzun yıllardır uygulanan ve hala bazı ülkelerde geçerliliği olan korumacı politikalar diğeri ise liberal iktisadi görüşün temel felsefesini oluşturan serbest ticaret politikalarıdır.

Taraf ülkeler arasında bir serbest ticaret alanı oluşturan ve bu ülkeler arasındaki ticareti engelleyici, zorlaştırıcı ve ayrımcı tarifelerin, miktar kotası gibi diğeri ticaret politikası önlemlerinin kaldırıldığı ve azaltıldığı tercihli ticaret anlaşmaları olarak tanımlanabilen “serbest ticaret anlaşmaları”, günümüz küresel dünyasında en etkili politika olarak bilinmektedir. Yerli üreticileri korumak ve stratejik sektörlerde sosyal ve siyasal gücünü muhafaza etmek üzerine kurulmuş “korumacı politikalar” ise gelişen iletişim ve teknoloji çağında gücünü her geçen gün yitirmekte ve uygulanabilirliği azalmaktadır. Bu iki dış ticaret politikası arasındaki rekabet aslında Merkantilistlere kadar dayanmaktadır. Fakat o süreçten günümüze kadar her dönemin gereklilikleri farklı politikaların üstünlüğünü ön plana çıkarmıştır. Türkiye açısından incelendiğinde, Cumhuriyet döneminden 1980’li yıllara kadar ithal ikameci korumacılık anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Fakat 24 Ocak kararları ile 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de ekonomi ve dış ticaret politikaları büyük bir değişim yaşamış, dışa açılımcı serbest ticaret anlayışı ile yönetilmeye başlanmıştır.

Çalışmada, korumacı politikalar ile serbest ticaret arasındaki ilişki 1924-2015 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisi üzerinden analiz edilmektedir. Kurulan modelde, iki politika arasındaki ilişkinin belirleyicileri olarak, literatürle uyumlu bir şekilde ithalat ve ihracat verileri ile ekonomik büyüme değişkenleri kullanılmıştır. Analizlerin başlangıcında serilerin durağanlık analizi için Augmented Dickey-Fuller ve Phillips ve Perron birim kök testi ile yapısal kırılmaya izin veren Lee-Strazicich birim kök testi uygulanmıştır. Birim kök testlerinin ardından, seriler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin tespiti için yapısal kırılmaları dikkate alan Maki eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin analizi için ise literatürde en çok kullanılan Granger Nedensellik testi ile yeni nesil amprik testlerden olan Hacker ve Hatemi-J nedensellik analizlerinden faydalanılmıştır. Analizlerde kullanılan tüm değişkenlerin ilgili verileri TÜİK veri tabanından alınarak analizlere dahil edilmiştir.

II. Teorik ve Kavramsal Çerçeve

Uluslararası ticari faaliyetler uzun yıllar korumacı politikalarla yürütülmüş ve bu nedenle dış ticarete yıllarca istenilen rakamlara ulaşamamıştır. Uluslararası ticarete korumacılığın tarihi aslında 17. yüzyıla (Merkantilizm çağına) dayanan oldukça eski bir olgudur. Merkantilistler, milli sanayinin dış rekabete karşı mutlak korunması, dışarıdan hammadde alıp, katma değeri yüksek mallar satmayı ve satılan malların karşılığı olarak elde edilen kıymetli maden stokunu artırarak devletin zenginleştirilmesini, oluşturulan kıymetli maden stokları ile güçlü bir ordu ve donanma kurarak pazarların

emniyete alınmasını öngörmüşlerdir. Fakat zamanla ticari ortaklıklar ve ihtiyaçların karşılıklı olmasının dayattığı koşullar ile küresel hareketler, ekonomik birleşmeler ve liberal politikaları güçlendirmiştir. Ekonomik birleşmelerin en zayıf çeşidini serbest ticaret anlaşmaları oluşturmaktadır. Yerli sanayi, tarım, ticarete ilişkin ödemeler, balıkçılık, damping, bitki sağlığı önlemleri, doğrudan yabancı sermaye akımları ile kamu alımları gibi pek çok konuyu içine alan serbest ticaret anlaşmaları başlangıçta sadece gümrük vergilerini ve tarife dışı önlemleri kapsamaktaydı (Gültekin ve Üyümez, 2015: 409). Uzun bir geçmişi olan Adam Smith' e kadar dayanan serbest ticaret politikaları iç ve dış ticarete devlet müdahalesini kabul etmemektedir (Dornbuch, 1992: 69).

Ülkelerin serbest ticaret anlaşmaları yapmalarının birçok nedeni vardır. Bunların arasından en önemlisi, ticari engellerin kaldırılarak yerli firmalara ihracat fırsatları sağlamaktır. Yerli üretimdeki artış ile birlikte ise milli gelirden önemli gelişmeler sağlanabilmektedir. Böylece serbest ticaret anlaşmaları ile birlikte ülkelerin ekonomik büyümesi de artacaktır (Hur ve Park, 2011: 1293). Bazı ülkeler kaynaklarda etkinliği sağlamak için üye ülkelerdeki üreticilerin geniş pazarlara ulaşmasını sağlayarak ticari uzlaşma yolunu izlemektedirler. Serbest ticaret anlaşmaları, ülkelerin iç piyasalarındaki korumacılığı azaltarak farklı ülkelerdeki fırsatlardan faydalanma imkânlarını yaratmaktadır. Ticaret anlaşmaları ile işbirliğine giden ülkeler daha büyük pazarlar için ölçek ekonomileri oluşturmakta ve böylece rekabet üstünlüğü elde etmektedirler. Ayrıca yapılan anlaşmalarla ticari engeller kalkmakta, rekabet de üstünlük olduğu için ekonomi de güçlenmektedir. Bunun sonucunda ise tüketim fazlalığı azalmakta ve üretim olanakları desteklenerek sanayi teşvik edilmektedir (Erdil, 1992: 12).

Dünya Ekonomik Buhranı olarak ifade edilen 1929 döneminden sonra özellikle sanayileşmiş ülkelerde serbest ticaret politikalarından uzaklaşarak korumacı ekonomi politikaları uygulanmıştır (Karaca, 2003: 84). Uygulanan korumacı ekonomi politikası, dünya ticaretinin azalmasına ve krizin tüm dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ticaretini serbestleştirmek için başlatılan girişimler ise savaşlarda yok olan ekonomilerin düzenlenmesini ve güçlendirilmesini sağlamış, dünya ticaretinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) önemli bir ivme yaratmıştır.

Türkiye de 1960-80 döneminde (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 53) 2. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşan Keynesyen düşünce ortamına uygun olarak korumacı ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları eşliğinde bütün makro büyüklüklerin geniş devlet müdahaleleriyle belirlendiği uzun bir süreç hâkim olmuştur (Akyıldız, 1997: 8). 24 Ocak 1980 Kararları ile Türkiye ekonomisi, ithal ikameci bir ekonomi tasarımıyla ihracata yönelik bir ekonomi modeline geçmiştir. Bu yeni ekonomi politikası dışa kapalı ve kendi kendine yeterli bir ekonomi iradesinden, dışa açık ve uluslararası iş bölümüne uyum göstermek

Ekonomik Büyüme ile Dış Ticaret Politikaları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılmali Testlerle Ekonometrik Bir Analiz

isteyen bir yaklaşıma işaret etmektedir. Dolayısıyla ihracata yönelik ekonomi yaratma programı, bu liberalleşme programına dayanmaktadır. Söz konusu olan liberalleşme bağlamında yabancı sermaye girişine destek verilmiş ve dünya ekonomisi ile bütünleşmek amacıyla dışa açık büyüme politikası izlenmiştir. Bu durum aynı zamanda 1980 yılına kadar Türkiye'nin yerli sanayiciyi yabancı sanayiciye karşı koruyan ekonomi politikasının da sonu anlamına gelmektedir (Alpay ve Alkin, 2017: 158-159).

24 Ocak kararlarının ardından gerek Gümrük Birliği gibi antlaşmalar gerekse serbest ticaret antlaşmaları (STA) ile dış ticaret de önemli gelişmeler sağlanmıştır. Uygulanan anlaşmalar göstermektedir ki; serbest ticaret anlaşmalarındaki gümrük indirimleri ile menşei kuralları, fikri mülkiyet hakları, yatırım olanakları gibi alanlarda ortak kuralların oluşturulması, maliyetlerin azaltılması için ölçek ekonomilerinin geliştirilmesi, rekabetçi bir iç piyasa ile dışa açık bir ekonomik altyapının tesisi ve tüm bunlar ile birlikte dış ticaret, üretim ve ülke refahında artışın sağlanması mümkün olacaktır. Türkiye'nin 19 STA ortağı ile ticareti 2016 yılının Ekim ayı itibarıyla toplam ihracatının %14,1'ini, ithalatının ise %9,4'ünü oluşturmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Tablo 1. *Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşması İmzaladığı Ülkeler*

	Ülke	Anlaşmanın İmza Tarihi	Anlaşmanın Yürürlüğe Girişi
1	Arnavutluk	22.12.2006	1.05.2008
2	Bosna ve Hersek	3.07.2002	1.07.2003
3	EFTA	10.12.1991	1.04.1992
4	Fas	7.04.2004	1.01.2006
5	Filistin	20.07.2004	1.07.2005
6	Güney Kore	1.08.2012	1.05.2013
7	Gürcistan	21.11.2007	1.11.2008
8	İsrail	14.03.1996	1.05.1997
9	Karadağ	26.11.2008	1.03.2010
10	Makedonya	7.09.1999	1.09.2000
11	Malezya	17.04.2014	1.08.2015
12	Mısır	27.12.2005	1.03.2007
13	Moldova	11.09.2014	1.11.2016
14	Morityus	9.09.2011	1.06.2013
15	Sırbistan	1.06.2009	1.09.2010
16	Suriye	22.12.2004	1.01.2007
17	Şili	14.07.2009	1.03.2011
18	Tunus	25.11.2004	1.07.2005
19	Ürdün	1.12.2009	1.03.2011
20	Faroe Adaları	16.12.2014	Müzakere Süreci Tamamlandı
21	Kosova	23.09.2013	İç Onay Sürecinde
22	Lübnan	24.11.2010	İç Onay Sürecinde
23	Singapur	14.11.2015	İç Onay Sürecinde

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017

Serbest ticaret politikalarının alternatifi olarak ise korumacılık politikaları ön plana çıkmaktadır. Eski dilde himaye ve himayecilik olarak ifade edilen korumacılık politikaları, genel anlamıyla yabancı kökenli ürünlerin iç piyasaya girişini daraltmaya veya iç piyasada yerli ürünlerin yabancı kökenli ürünlere tercih edilmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır (Tuncer, 1994: 239). Korumacılık politikaları kapsamında, ithalat yasakları, gümrük vergi harçlarının koyulması, miktar kısıtlamaları, döviz tahsis kısıtlamaları gibi çeşitli yöntemler uygulanmaya konulabilmektedir. Bir başka ifade ile korumacılık; yerli üreticilerin dış rekabetin yıkıcı etkilerinden korunması için uygulanan dış ticaret politikasıdır (Ertürk, 2017: 91). 17. yy da Merkantilizm dayanan uluslararası ticarete korumacılık politikaları, o dönemlerde milli sanayinin dış rekabete karşı mutlak korunması esasına dayanmakta olup kıymetli maden stokunu arttırarak devletin zenginleştirilmesini, böylece de güçlü ordu ve donanma kurulmasını sağlamaktaydı. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen GATT antlaşması ile başlatılan dünya ticaretini serbestleştirme kampanyaları sonrası klasik korumacılık politikaları etkisini yitirmiş yerine dolaylı ve daha ılımlı korumacılığa dayanan sistemler getirilmiştir. Bu korumacılık türüne yeni korumacılık denilmektedir (Kaymakçı vd., 2007: 485).

III. Literatür Araştırması

Serbest ticaret politikaları ve korumacılık politikaları, literatürde ithalat-ihracat verileriyle analiz edilmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak ithalat-ihracat verilerinin ekonomik büyümeyle ilişkilendirilmesi üzerinden serbest ticaret ve korumacılık politikaları yorumlanmıştır. İlgili literatüre bakıldığında; Ramos (2001), ithalat-ihracat-büyüme arasındaki ilişkiyi 1865-1998 yılları arasında Portekiz ekonomisi için incelemiştir. Granger nedensellik analizlerinin kullanıldığı çalışmada, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi teyit edilememiştir. İhracatın üretim artışıyla ve ithalatın büyümeyle bir ilişkisi görülmemiştir. Ağayev (2011), ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve panel nedensellik testlerini kullanarak on iki eski Sovyetler Birliği üyesi geçiş ekonomisi üzerinde uygulamıştır. Yapılan analizler sonucunda ise ihracat artışının ekonomik büyümeye neden olmadığı fakat ekonomik büyümeye ihracat artışına doğru nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Gries ve Redlin (2012), 1970-2009 yılları arasında 158 ülke üzerinden ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi GMM tahmini ile panel eşbütünleşme ve panel hata düzeltme modelleri kullanarak analiz etmiştir. Bağımlılığın her iki yönü için dengeden sapmanın kısa vadede düzeltilmesi ile açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişkiyi göstermektedir. Uzun dönem katsayıları, açıklıktan büyümeye ya da büyümeye açıklığa doğru olumlu bir anlamlı nedenselliğe işaret etmektedir; bu durum, uluslararası entegrasyonun uzun vadede büyüme için yararlı bir strateji olduğunu göstermektedir. Uzun vadeli etki çoğunlukla pozitif ve anlamlı olarak kalırken,

kısa dönemli düzeltme gelir düzeyi arttıkça olumlu olmaktadır. Düşük gelirli ve yüksek gelirli ülkelerin farklı ticaret yapılarının ekonomik büyüme üzerinde farklı etkileri olduğu tespit edilmiştir. Fojtikova (2014), ihracat performansı ve büyüme arasındaki ilişkiyi 1999-2012 yılları için EURO bölgesi üzerinden test etmiştir. Elde edilen bulgulara göre, ihracatın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ile bölünmesi ve Euro bölgesindeki 17 ülkenin ihracat performansının kişi başına düşen ihracat olarak artması, ölçülen 12 Euro bölgesi ülkelerindeki ihracat performansında bir artış olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Alaoui (2015), ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1980-2013 yılları arasında Fas ekonomisi üzerinden eşbütünleşme ve nedensellik analizleri yaparak test etmiştir. Eşbütünleşme sonuçları, bu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını doğrulamaktadır. Kısa vadeli nedensellik için ise, ekonomik büyüme ve ithalat arasındaki iki yönlü nedensellik, ihracattan ithalata yönelen tek yönlü nedensellik ve ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki yönsüz nedenselliği tespit edilmiştir. Yapraklı (2007), ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi üzerinden çok değişkenli eş-bütünleşme analizi, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testleri ile incelemiştir. Analizler sonucunda, ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme uzun dönemde ekonomik büyüme ticari açıklıktan pozitif, finansal açıklıktan negatif olarak etkilenmektedir. Yılmaz (2010) çalışmasında dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testleriyle incelemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, doğrudan yabancı yatırımlar düşük düzeyde dahi olsa ithalat ve ihracatı takip etmektedir. Fakat doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Ayrıca ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi ve ithalattan ihracata doğru da tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Özcan ve Özçelebi (2013), ihracata dayalı büyümeyi incelediği çalışmasında, 2005-1 ve 2011-1 dönemleri için Türkiye üzerine Johansen eşbütünleşme modeli kullanılarak ihracat, ithalat, sanayi üretim endeksi ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerliliği tespit edilmiştir. Acaravcı ve Kargı (2015), Türkiye'de ihracatın çeşitlendirilmesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, ARDL sınır testi yaklaşımı ve Granger nedensellik testi modeli ile analiz etmişlerdir. Analizler sonucunda ihracatta ürün çeşitlendirmesi değişkeninden ekonomide dışa açıklık oranı değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken diğer değişkenler arasında bir nedensellik tespit edilememiştir. Yüksel ve Zengin (2016) ise gelişmekte olan altı ülkenin (Arjantin, Brezilya, Çin, Malezya, Meksika ve Türkiye) ithalat, ihracat ve büyüme oranları arasındaki ilişkiyi Engle Granger eş entegrasyon analizi, Vektör Hata Düzeltme ve Toda Yamamoto nedensellik modeli ile analiz etmişlerdir. Analizler sonucunda, Brezilya ve Meksika'da üç değişken arasında herhangi bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır. Öte yandan, Arjantin'de ihracat artışının yüksek büyümeye neden olduğunu, Çin ve Türkiye'de ithalattan ihracata

nedensel bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Malezya'da ihracatın daha fazla ithalata neden olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple ithalat, ihracat ve büyüme oranları arasındaki nedensellik ilişkisi gelişmekte olan bütün ülkeler için aynı olmadığı tespit edilmiştir.

IV. Ekonometrik Analiz

Çalışmanın analiz kısmında serbest ticaret ile korumacı politikalar ilişkisi yapısal kırılmalı zaman serisi analizleri ile test edilmektedir. Ekonometrik analizlerde izlenecek metodolojik sıralama şu şekildedir; öncelikle veri seti ve model tanımlanarak verilerin birim kök içerip içermediğinin tespiti için normal ve yapısal kırılmaya izin veren durağanlık testleri uygulanmaktadır. Durağanlık analizlerinden elde edilen sonuçların ardından normal ve yapısal kırılmaya izin veren eşbütünleşme testleri ile nedensellik analizleri sonuçları yorumlanarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

A. Veri Seti ve Model Açıklaması

Çalışmada, Türkiye ekonomisi üzerinden 1924- 2015 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Kurulan modelde serbest ticaret ile korumacı politikalar ilişkisini ele alan literatürle uyumlu bir şekilde bağımlı değişken olarak reel büyüme oranı (Y), bağımsız değişken olarak ise dış ticaret verileri kullanılmıştır. Modelde dış ticaret verileri olarak ise ihracattaki değişim oranı (X) ve ithalattaki değişim oranı (M) analize dahil edilmiştir. Ele alınan değişkenler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden elde edilmiştir. Analizlerden kullanılan veriler ikincil kaynak olarak ifade edilebilirken, TÜİK gibi resmi kaynakların veri tabanından alınması güvenilirliğini arttırmaktadır. Söz konusu kurulan model şu şekildedir;

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + \beta_2 M_t + \varepsilon_t$$

Analizlerde öncelikli olarak serilerin birim kök içerip içermediğinin tespiti için durağanlık testlerinden Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips ve Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Daha sonra, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı için yapısal kırılmaları dikkate alan Maki Eşbütünleşme Testi kullanılmıştır. Eşbütünleşme testlerinin ardından modele dahil edilen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için regresyon analizi yerine literatürde daha sık kullanılan Granger Nedensellik ile Hacker - Hatemi-J Nedensellik testinden faydalanılmıştır. Analizlerin gerçekleştirilmesinde Gauss 10, EViews 9 ve Rats 8 ekonometri programları kullanılmıştır.

B. Analiz Sonuçları

Çalışmanın analiz kısmında öncelikle reel büyüme oranları ve dış ticaret verilerinin birim kök içerip içermediklerinin test edilmiştir. Birim kök testleri, sahte regresyon sorunundan kurtulmak için ekonometrik çalışmalarda yapılması gereken önemli bir adımdır. Granger ve Newbold (1974), çalışmalarında birim

kök içeren serilerle gerçekleştirilen regresyon analizlerinde ortaya çıkabilecek sahte regresyon sorunundan dolayı gerçek sonuçlara ulaşamayacağını belirtmişlerdir. Gujarati (1999), zaman serisi analizlerinde ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki kovaryansı bu kovaryansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise serilerin durağan olduğunu açıklamaktadır. Durağanlık sorunu çözülmeden gerçekleştirilen analizlerde eşbütünlük ilişkisinde ve değişkenler arasında anlamlı bir ekonomik ilişkinin varlığından bahsetmek yanlış sonuçlara yol açacaktır (Harris ve Sollis, 2003: 41). Çalışmada serilerin birim kök içerip içermediği Genişletilmiş Dickey-Fuller (1981) ve Philips-Perron (1988) testleri analiz edilmiştir.

Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Düzyey	Değişkenler	ADF	PP	Sabit+Trend	Değişkenler	ADF	PP
Sabit	Y	-6.94(1) [0.0000]*	-11.20(2) [0.0001]*	Sabit+Trend	Y	-6.94(1) [0.0000]*	-11.27(3) [0.0000]*
	X	-8.98(0) [0.0000]*	-8.98(2) [0.0000]*		X	-9.14(0) [0.0000]*	-9.14(0) [0.0000]*
	M	-8.08(1) [0.0000]*	-8.25(14) [0.0000]*		M	-8.13(1) [0.0000]*	-8.32(16) [0.0000]*

Not: *, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılığını göstermektedir. Parantez içindeki değerler, ADF için Akaike istatistik bilgi kriterine; PP için çekirdek (kernel) yöntemi "Barlettkernel" ve bant genişliği (bandwith) "Newey West bandwith" yöntemine göre uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Gecikme uzunluğunun sıfır olması durumunda Dickey-Fuller testini göstermektedir. Köşeli parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

*Atatürk
Üniversitesi*

Temel birim kök testlerinden olan ADF ve PP birim kök test sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Tablodaki sonuçlara göre hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerde serilerin ADF ve PP test istatistik değerleri mutlak değerleri bakımından karşılaştırıldığında tablo kritik değerlerinden büyük olduğu, bu nedenle %1 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin birim kök içermediği temel hipotez reddedilmektedir. Başka bir deyişle, değişkenler düzey değerlerinde birim köklü değildir.

Zaman serileri değişik dönemlerde, farklı deterministik trendler etrafında durağan olabilmektedir. Bu farklılıklar; sabit terimde ve/veya eğimde oluşan yapısal kırılmalarla kaynaklanabilmektedir. Söz konusu kırılmalar; savaş, doğal afetler, barış, politika değişiklikleri, terör olayları ve ekonomik krizler yol açabilmektedir. Bu yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök analizleri hatalı sonuçlar verebilmekte ve gerçekte durağan olan seriler yapılan

sınamalar sonucunda durağan olmadıkları gibi bir durum ortaya çıkabilmektedir (Yıldırım vd., 2013:83). Lee ve Strazicich (2003) çalışmasında iki yapısal kırılmanın varlığını araştıran birim kök testi geliştirmişlerdir. Model A, serilerin ortalamasında iki yapısal kırılmanın varlığını, Model C ise serilerin ortalaması ve trendinde iki yapısal kırılmanın varlığını araştırmaktadır. Elde edilen test istatistiğinin mutlak değeri kritik değerlerden büyük olması halinde yapısal kırılmalı birim kök temel hipotezi reddedilmekte, küçük olması durumunda ise reddedilmemektedir.

Tablo 5: Lee-Strazicich Test Sonuçları

Değişkenler	Model A			Model C		
	T-istatistiği	Birinci Kırılma	İkinci Kırılma	T-istatistiği	Birinci Kırılma	İkinci Kırılma
Y	-6.89(1)*	1934	1943	-9.53(8)*	1934	1941
X	-3.60(8)**	1938	1949	-6.35(1)**	1943	1985
M	-7.18(1)*	1937	1964	-9.09(1)*	1951	1957
Kritik Değerler	Model A Kritik Değerler			Model C Kritik Değerler		
	-4.07(%1)			-6.75 (%1)		
	-3.56(%5)			-6.10 (%5)		

Not: Parantez içerisinde verilen değerler gecikme uzunluklarını göstermektedir. *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Kritik değerler Lee and Strazicich 2003:1084 Tablo 2'den alınmıştır.

Yapısal kırılmaları dikkate alan Lee- Strazicich birim kök test sonuçları incelendiğinde ADF ve PP birim kök test sonuçlarını destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Modele bağımlı değişken olarak dahil edilen Y (reel büyüme oranı) ile bağımsız değişken olarak dahil edilen X (ihracattaki değişim oranı) hem Model A'da hem de Model C'de %1 düzeyinde durağan çıkmıştır. Modele bağımsız değişken olarak dahil edilen M (ithalattaki değişim oranı) ise Model A ve Model C'de %5 düzeyinde durağan çıkmıştır. Kırılma yıllarının yaşandığı 1934-1937-1938-1943-1949-1951-1964 yılları incelendiğinde ise Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında ve siyasi konjonktüründe önemli değişimlerin ve krizlerin yaşandığı anlaşılmaktadır.

Birim kök testlerinin ardından modele dahil edilen değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için Maki Eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiştir. Eşbütünleşme analizleri aynı mertebede bütünsel zaman serileri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren bir yöntemdir. Serilerin eşbütünleşme özellikleri, modelin tanımlama aşamasında amprik çalışmaların yapılmasını ve bazı ekonomik hipotezlerin test edilmesine yardımcı olmaktadır (Işık vd., 2004: 332). Çalışmanın birim kök test sonuçlarında, modele dahil edilen değişkenler aynı düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşıldığı için eşbütünleşme testleri gerçekleştirilmiştir.

Maki (2012), uyguladığı eşbütünleşme testinde ise analizde ne kadar yapısal kırılma olduğunu önsel olarak verilmesinden dolayı Gregory-Hansen ve Hatemi-J testlerini eleştirmekte ve yapısal kırılmanın içsel faktörlerden kaynaklandığını belirten eşbütünleşme testinin önermektedir (Zeren, vd., 2015: 27). Ayrıca, Maki Eşbütünleşme testininin gelişmekte olan ülkeler için daha anlamlı bir test olduğu söylenebilir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde siyasi ve ekonomik krizlerin çıkma olasılığı daha yüksek olup ani şok ve gelişmelerin istatistiksel kırılmalara sebep olabileceği düşünülmektedir (Beşel ve Yardımcıoğlu, 2014: 10).

Maki (2012) testinde, 4 tane model analiz edilmektedir. Bunlar;

Model 0: Sabit terimde kırılmayı kabul eden trendsiz model

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_1 K_{i,t} + \beta_{xt} + u_t$$

Model 1: Sabit terim ve eğimde kırılmayı kabul eden trendsiz model

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_1 K_{i,t} + \beta_{xt} + \sum_{i=1}^k \beta_{ixt} K_{i,t} + u_t$$

Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmayı kabul eden trendli model

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_1 K_{i,t} + \gamma t + \beta_{xt} + \sum_{i=1}^k \beta_{ixt} K_{i,t} + u_t$$

Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmayı kabul eden model

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_1 K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_{it} K_{i,t} + \sum_{i=1}^k \beta_{ixt} K_{i,t} + u_t$$

Tablo 4. Maki Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	En Fazla 1 Kırılmalı	En Fazla 2 Kırılmalı	En Fazla 3 Kırılmalı	En Fazla 4 Kırılmalı	En Fazla 5 Kırılmalı
Model 0	-3.85[-4.7] -1939	-3.85[-4.9] (1924;1939)	-3.85[-5.1] (1924;1939)	-3.85[-5.3] (1924;1939)	-4.47[-5.1] (1932;1939;1946; 1958;1968)
Model 1	-3.88[-5.1] -1939	-3.88[-5.2] (1924;1939)	-3.88[-5.4] (1924;1939)	-3.88[-5.5] (1924;1939)	-4.94[-5.7] (1933;1939;1946; 1955;1968)
Model 2	-4.05[-5.2] -1939	-5.9[-5.8]* (1934;1939)	-5.9[-6.2] (1934;1939)	-5.9[-6.5] (1934;1939)	-7.4[-6.9]* (1929;1934;1939; 1945;1958)
Model 3	-4.1[-5.8] -1945	-4.1[-6.4] -1945	-6.8[-6.8]* (1945;1974; 1980)	-6.8[-7.3] (1945;1974; 1980)	-6.8[-7.8] (1945;1974;1980)

Not: Köşeli parantez içindeki değerler Maki (2012) Tablo 3.2.'den alınmış, %10 anlamlılık düzeyine sahip kritik değerlerdir. *, %10 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin var olduğunu belirtmektedir. Parantez içindeki değerler, test yöntemi tarafından eşbütünleşme denkleminde belirlenen yapısal kırılma tarihleridir.

Ho: Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki yoktur.

H1: Değişkenler arasında k tane kırılma ile birlikte uzun dönemli bir ilişki vardır.

Tablo 4’de çoklu yapısal kırılmayı veren Maki Eşbütünleşme testi sonuçları görülmektedir. Model 0 ve Model 1’de değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı temel hipotez reddedilememektedir. Model 2’de değişkenler arasında en fazla 2 kırılmalı ve 5 kırılmalı ve Model 3’te ise en fazla 3 kırılmalı eşbütünleşme ilişkisinin olduğu alternatif hipotezi reddedilmemektedir. Bir başka ifadeyle, Model 2’de 1929; 1934; 1939; 1945 ve 1958 ile Model 3’te ise, 1945; 1974 ve 1980 yıllarındaki kırılmalar ile birlikte uzun dönemli bir ilişki vardır. Belirtilen kırılma tarihlerindeki gelişen sosyo-ekonomik etkiler aşağıdaki gibi yorumlanabilir:

1929 tarihinde ABD’ de New York borsasındaki çöküş ile başlayan ve bütün dünya ekonomisini etkileyen bunalım (buhran) Türkiye’de de etkisini Cumhuriyetin ilk yıllarında fazlasıyla hissettirmiştir. Türkiye’de ilk kez 1929 yılında gümrük tarifesi uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarifelerle yerli sanayinin kurulmasına ortam hazırlamak istenmiştir. Böylece uzun bir süre tamamen korumacı dış ticaret politikası ve müdahaleci bir dış ticaret rejimi uygulanmaya başlanmıştır (Eren, 2006: 187).

1934- 1939 tarihleri arası dönem, krizin etkilerini azaltmaya çalışan ve devletçi politikalarla dış ticareti sıkı kontrol ve denetim altında tutan ithal ikameci politikaların uygulandığı yıllardır. Devletçilik uygulaması aşamasında dış ticaret alanında belirli düzenlemelere gidilmiştir. Dönemin dış ticaret politikasının başlıca hedefi ticaret açığından kaçınmadır. Bu hedefe ulaşabilmesi için dış ticaret büyük ölçüde ikili anlaşmalarla yürütülmüştür. Bu alandaki düzenlemeler 1934’te kurulan Dış Ticaret Ofisi aracılığıyla devam ettirilmiş, ayrıca 1936 yılı sonrası dış ticaret bütçeleri hazırlanması yoluna gidilmiştir. (Kepenek, 2016: 76).

1945’li yıllar, İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerinin hissedildiği yıllar olup, Milli Korunma Kanunu ile birlikte dış ticaretin denetim altına alındığı, tüketim mallarına konulan kotalarla ithal ikameci politikaların etkinliğinin görüldüğü yıllardır. 1946 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın uzun sürmesi ile askeri beklentilerin de bir nedeni olarak, dış ticaret hacmimiz giderek daralmıştır. 1946 yılında alınan istikrar önlemleri ile devalüasyona gidildiği gibi, ithalatta miktar ve kontenjan tespiti uygulamasına da son verilmiştir.

1950 yılında yürürlüğe giren dış ticarete liberasyon serbest ticaret sistemi sonucu ithalatta önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak ihracat aynı artışı gösteremeyince döviz stokları iki yılda erimiştir. Buna bağlı olarak 1952 yılından itibaren dış ticarete liberasyona kısıtlamalar koruma önlemleri getirilmiştir. 1952 yılından sonra dış ticarete getirilen sınırlayıcı önlemler, yerli sanayi korumaktan ziyade, aşırı ithal talebini frenleyerek, kronikleşen dış ticaret açıklarını kapatmaya yönelik olmuştur.

1958 yılında daha önce de belirtildiği üzere İstikrar Tedbirleri programı yürürlüğe girmiştir. Çok partili sisteme geçilmesiyle beraber hızlı ekonomik büyüme ve sanayileşme uğruna hız kanan iç talep ve yetersiz iç tasarruf, yetersiz ve düzensiz dış kaynak, koordinasyonsuz yatırımlar, kamu açıklarına, parasal genişlemeye ve büyüyen dış açıklarına neden olmuştur.

1974 yılı, 1970'teki devalüasyonun ve 1973 petrol krizinin etkilerinin görüldüğü dönemdir. 1970 yılında, döviz çıkmazı ve ihracattaki tıkanıklık nedeniyle, yeni bir istikrar önlemleri paketi oluşturulmuştur. Bu önlemler paketi içinde gerçekleştirilen %40 oranındaki devalüasyondan dolayı üç yıl ihracat gelirlerinde ve işçi döviz girişinde önemli artışlar elde edilmiştir (Eren, 2006: 190). 1973 yılında Ortadoğu da etkisini gösteren Arap-İsrail savaşıyla ortaya çıkan, ilk petrol krizi dünya petrol güvenlik yapısını ve devlet- şirket- piyasa ilişkilerini etkilemiştir (Bayraç, 2005: 5).

24 Ocak 1980 kararları ile ihracata dayalı büyüme modeline geçiş ve serbest piyasa ekonomisinin benimsenerek yeni bir Türkiye'nin temelleri atılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren uygulanarak devam eden ithal sanayileşme politikasından ihracata dönük sanayileşme politikasına geçilmiştir. Serbest dış ticaret, sanayi malları ihracatına dayalı ihracat artışı 24 Ocak kararları ile başlamıştır. Bu tarih itibariyle serbest dış ticaret politikaları yaygınlaşmış, ekonominin genelinde rekabetçi sistemler uygulanmaya başlanmış ve yabancı sermaye teşvik politikaları geliştirilerek ekonominin etkinliği arttırılmıştır. Ayrıca faktör piyasalarındaki serbestleştirme politikaları ile de döviz piyasası ve faiz oranları gibi faktör fiyatlarının piyasa koşullarında belirlenmesi sağlanmıştır (Şahin, 2009: 191).

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin bulunması, nedensellik ilişkileri hakkında bilgi vermediği için Granger Nedensellik ile Hacker ve Hatemi Nedensellik testleri uygulanmıştır. Ekonometrik analizlerde en çok tercih edilen Granger nedensellik testi, regresyonda bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin anlamlılıklarının test edilmesi esasına dayanır (Granger, 1969: 424-438). Hacker-Hatemi (2006) bootstrap nedensellik testinin temelinde ise Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi dayanmaktadır. Fakat hataların normal dağılmama riskine rağmen bu testte bootstrap monte carlo simülasyonu elde edilmektedir.

Nedensellik testlerinin yapılabilmesi için gecikme uzunluklarının tespit edilmesi gerekmektedir.

Tablo 5. Gecikme Uzunluğunun Tespiti (X ile Y modeli için)

Gecikme	AIC	SC	HQ	LM İstatistiği	Olasılık Değeri
0	15.27228*	15.32858*	15.29496*	-	-
1	15.32022	15.48913	15.38827	6.825014	0.1454
2	15.31402	15.59554	15.42744	4.460970	0.3472
3	15.33278	15.7269	15.49156	6.201962	0.1846
4	15.4135	15.92023	15.61765	1.147943	0.8866

Not: *, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılığı ve otokorelasyon sorununun olduğunu belirten temel hipotezin reddedildiğini ifade etmektedir.

Tablo 6. Gecikme Uzunluğunun Tespiti (M ile Y modeli için)

Gecikme	AIC	SC	HQ	LM İstatistiği	Olasılık Değeri
0	16.07801	16.13431*	16.10069*	-	-
1	16.12110	16.29001	16.18915	3.497627	0.4782
2	16.04665*	16.32816	16.16006	2.538639	0.6377
3	16.12373	16.51785	16.28251	1.011645	0.9080
4	16.13565	16.64238	16.33980	2.710293	0.6074

Not: *, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılığı ve otokorelasyon sorununun olduğunu belirten temel hipotezin reddedildiğini ifade etmektedir.

Bu çalışmada maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak ele alınmış ve Akaike bilgi kriterine göre gecikme sayısı Tablo 5’de ki model için 1, Tablo 6’da ki model için ise 2 olarak belirlenmiştir. Ardından otokorelasyon sorunu olup olmadığını araştırmak için LM testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre her iki model için otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. Gecikme sayısı belirlendikten sonra Granger nedensellik testi yaklaşımıyla değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin sınanmasına geçilmiştir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Optimal Gecikme Uzunluğu	Ki-Kare
$Y \nrightarrow X$	1	1.69 (0.1927)
$X \nrightarrow Y$	1	0.21 (0.6432)
$Y \nrightarrow M$	2	6.54 (0.0380)**
$M \nrightarrow Y$	2	2.17 (0.3368)

Not: **, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde değişkenler arasında nedensellik ilişkisini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir

Tablo 7’deki Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, ihracat ile milli gelir arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Milli gelirden ithalata doğru %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Hacker ve Hatemi-J Nedensellik testi ise, y_{1t} ve y_{2t} gibi iki bütünleşik seri arasındaki nedenselliği test etmektedir. İlgili nedensellik ilişkisine dönük modeller şu şekilde özetlenebilir (Yılancı, 2014: 59-60).

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}$$
$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}$$

Modeldeki y_{10} ve y_{20} başlangıç değerlerini göstermektedir. Bu modeller altında y_{1t} ve y_{2t} eşitlikleri düzenlenerek şu şekilde ifade gösterilebilir;

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+$$
$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} - \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-$$

Tablo 8. *Hacker ve Hatemi- J Nedensellik Testi Sonuçları (2006)*

	Test İstatistiği	Kritik Değerler		
		1%	5%	10%
$Y \nRightarrow X$	1.697	6.939	3.896	2.702
$X \nRightarrow Y$	0.215	7.286	3.961	2.727
$Y \nRightarrow M$	6.543**	9.616	6.179	4.643
$M \nRightarrow Y$	2.177	9.768	6.108	4.697

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde birinci değişkenden, ikincisine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir. Kritik değerler, bootstrap kullanılarak 10000 yineleme ile elde edilmiştir.

Tablo 8’de ki Hacker ve Hatemi-J nedensellik sonuçlarına göre, ihracat ile milli gelir arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Milli gelirden ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç, Granger nedensellik testi sonuçları ile paralellik göstermektedir.

V. Sonuç

Çalışmanın amacı, ekonomide serbest ticaret ile korumacı politikaları irdeleyerek hangisinin daha etkin olduğunu araştırmaktır. Söz konusu araştırma, Türkiye ekonomisi için yapılmış olup, 1924-2015 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. İki politika arasındaki ilişkinin belirleyicileri olarak, literatürle uyumlu bir şekilde bağımsız değişkenleri

temsilen ithalat ve ihracat verileri ile bağımlı değişkeni gösteren ekonomik büyüme değişkenleri kullanılmıştır. Kurulan modelde değişkenlerin durağanlık analizleri ADF ve PP testleriyle gerçekleştirilmiş, serilerin düzey değerlerinde birim kök içermedikleri sonucu elde edilmiştir. Ardından değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmek için yapısal kırılmaları dikkate alan Maki eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Maki eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, Model 2 ve Model 3'te yapısal kırılmalarla birlikte değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu bulgusunu vermiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin bulunması, nedensellik ilişkilerinin yönü hakkında bilgi vermediği için Granger Nedensellik ile Hacker ve Hatemi Nedensellik testleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Bahsi geçen her iki nedensellik testi sonuçları, ekonomik büyümeden ithalata doğru bir tek yönlü nedenselliğin olduğu sonucunu vermiş olup, nihayetinde birbirleriyle uyumlu bulgulara ulaşılması, elde edilen sonucun güvenilirliğini artırmaktadır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak yapılan Maki eşbütünleşme testi sonuçlarına göre elde edilen yapısal kırılma tarihlerinin Türkiye ekonomisinde önemli yerleri bulunmaktadır. Söz konusu tarihlerde, Türkiye'nin büyümesine, uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesine ve toplumu oluşturan bireylerin yaşam standartlarının artırılmasına yönelik olarak, reform niteliğinde olan politikaların kararı alınmış ve uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde 1929 krizinden sonra ekonomide korumacı politikaların uygulandığı bir dönem olsa da savaş sonrası yıpranan ekonomilerin tekrar toparlanabilmesi için yapısal dönüşümlerin yapılması elzem görülmüştür. Bu dönüşümler çerçevesinde liberal politikalar uygulamaya başlanmıştır. Bu politikalarla ülkeler arasındaki ticareti engelleyecek uygulamalar kaldırılmıştır. Küreselleşme sürecinin etkisiyle serbest dış ticaret ve piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Uluslararasılaştırma süreci, krizlerin bulaşma etkisini fazlaca hissettirse de ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Ülkeler arasında entegrasyon süreciyle bağımlılık söz konusu olmuştur. Türkiye ekonomisi de özellikle enerji ürünleri başta olmak üzere teknoloji yoğun mallarda dışa bağımlı hale gelmiştir. Hemen bütün sektörlerde kullanılan aramalı ya da hammadde ürünleri dış ülkelerden temin edilmekte, mamul mal haline getirilip ihraç edilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır ki zaten Türkiye'de 24 Ocak kararlarıyla ihracata dayalı büyüme stratejisinin benimsediği bu reformun, günümüzde halen etkisini göstermektedir.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, analizde kullanılan verilerin farklı döneme ait olması, kullanılan tekniklerin daha önce kullanılmamış olması, ele alınan değişkenlerin çalışmanın amacına yönelik olarak farklı nedenlerle kullanılması olarak gösterilebilir. Ayrıca, literatürdeki çalışmaların birçoğu dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırırken, bu çalışmada uygulanan korumacı politikalarla serbest dış ticaret politikalarının etkinliğini tespit etmeye çalışmasıdır. Bu sayede, farklı bir bakış açısıyla hazırlanmış olan bu çalışmanın, literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Acaravcı, A. , Kargı, G. (2015), “Türkiye’de İhracatın Çeşitlendirilmesi Ve Ekonomik Büyüme”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), ss.1-16.
- Ağayev, S. (2011), “İhracat Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 12 Geçiş Ekonomisi Örneğinde Panel Eşleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(2), ss.241-254.
- Akyıldız, H. (1997), “Reel Boyutlarıyla Türkiye Ekonomisinde Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkış Mekanizmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), ss.9-27.
- Akyıldız, H. , Eroğlu. Ö. (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss.43-62.
- Alaoui, A. E. (2015), “Casualty And Cointegration Between Export, Import And Economic Growth: Evidence From Morocco”, *Journal of World Economic Research*, 3(4), ss.83-91.
- Alpay, Y. , Alkin, E. (2017), **Olaylarla Türkiye Ekonomisi**, Hümanist Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Bayraç, H. N. (2005),”Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 42, ss.1-24.
- Beşel, F. , Yardımcıoğlu, F. (2014), “Türkiye’de 1980- 2012 Dönemi Eğitim Sağlık İlişkisi: Maki Eş Bütünleşme Analizi”, *International Conference on New Horizons in Education*. Paris-Fransa, ss. 1- 15.
- Dickey, D. A. , Fuller, W. A. (1981), “Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Root”, *Econometrica*, 49(4), ss.1057-1072.
- Dornbusch, R. (1992), “The Case For Trade Liberalization In Developing Countries ”, *Journal of Economic Perspectives*, 6(1), ss.69-85.
- Ekonomi Bakanlığı. (2017), Yürürlükte Bulunan STA’lar, <https://www.ekonomi.gov.tr>, (14.01.2018).
- Erdil, S. (1992), “Pazarlamada Uluslararasılaşma Süreci Ve Türk İşletmelerinde Uluslararasılaşma Eğilimi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eren, A. (2006), **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Yayınları, Bursa.
- Ertürk, N. (2017), “Ticaret Savaşları Ve Dünya Ekonomisine Etkileri”, *Fiscaoeconomia*, 1(2), ss.88-112.
- Fojtkova, L. (2014), “Performance And Growth Of The Eurozone Export Enterprise And The Competitive Environment”, *2014 Conference, Economic Commission for Europe, Czech Republic: Elsevier Science Direct*, pp. 154-163.
- Granger, C. W. J. (1969), “Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37, ss.424-438.

- Granger, C.W.J., Newbold, P. (1974), “Spurious Regressions In Econometrics”, *Journal of Econometrics*, 2 (2), ss.111-120.
- Gregory, A.W. , Hansen, B. E. (1996), “Residual-Based Tests For Cointegration İn Models With Regime Shifts”, *Journal of Econometrics*, 70(1), ss. 99–12.
- Gries, T. , Redlin, M. (2012), “Trade Openness And Economic Growth: A Panel Causality Analysis”, *In International Conference of RCI and Krishna Institute of Engineering and Tecnology*, India: Apea Riview, pp. 16-18.
- Gujarati, D.N (1999), **Temel Ekonometri**. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen (çev.), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Gültekin, R. , Üyümez, M. E. (2015), “Türkiye ile Rusya Federasyonu Serbest Ticaret Anlaşmasının İki Ülke Ticaretine Olası Etkileri Ve Vergisel Yansımaları”, *International Conference on Eurasian Economies*, Rusya, pp.406-415.
- Hacker, R.S. , Hatemi-j, A. (2006), “Testing For Causality Between İntegrated Variables Using Asymptotic And Bootstrap Distributions: Theory And Application”, *Applied: Economics*, 38(13), ss.1489-1500.
- Harris, R. , Sollis, R. (2003), **Applied Time Series Modelling and Forecasting**. John Wiley&SonsLtd. England.
- Hatemi-J, A.(2008), “Tests For Cointegration With Two Unknown Regime Shifts With An Application To Financial Market İntegration”, *Empirical Economics*, 35(3), ss.497-505.
- Hur, J. , Park, C. (2011), “Do Free Trade Agreements Increase Economic Growth Of The Member Countries?”, *Journal of World Development*, 40(7), ss.1283-1294.
- Işık, N. Acar,M. , Işık, H.B. (2004), “Enflasyon Ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), ss.325-340.
- Karaca, N. (2003), “GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne”, *Maliye Dergisi*, 143, ss.84-99.
- Kaymakçı, O., Avcı, N. , Şen, R. (2007), **Uluslararası Ticarete Giriş**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kepenek, Y. (2016), **Türkiye Ekonomisi**, 29. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Lee, J. and Strazicich, M. C. (2003), “Minimum Lagrange Multiplier UnitRoot Test with Two Structural Breaks”, *The Review of Economics and Statistics*, 85, 1082-1089.
- Maki, D.(2012), “ Tests For Cointegration Allowing For An Unknown Number Of Breaks”, *Economic Modelling*, 29 (5), ss.2011- 2015.
- Özcan, B. , Özçelebi, O. (2013), “İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), ss.1-14.
- Phillips, P. C.B. , Perron, P. (1988), “Testing For A Unit Root İn Time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), ss.335-346.

Ekonomik Büyüme ile Dış Ticaret Politikaları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılmalı Testlerle Ekonometrik Bir Analiz

- Ramos, F. F. R. (2001), "Export, Imports And Economic Growth In Portugal: Evidence From Causality And Cointegration Analysis", *University of Porto, Faculty of Economics Review*, 18(4), ss.613-623.
- Şahin, H. (2009), **Türkiye Ekonomisi**, 10. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Toda, H.Y. , Yamamoto, T. (1995), "Statistical Inference In Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes", *Journal of Econometrics*, 66(2), ss.225-250.
- Tuncer, S. (1994), "Korumacılık Teori Ve Uygulama", *Maliye Araştırma Merkezi Dergisi*, 10(36), ss.237-267.
- Yapraklı, S. (2007), "Ticari Ve Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 5(1), ss.67-89.
- Yıllancı, V. (2014). Zaman Serileri Analizi Sakarya Ekonometri Semineri-2014 Ders Notları. Sakarya.
- Yıldırım, K., Mercan, M. ve Kostakoğlu, S. F. (2013), "Satın Alma Gücü Paritesinin Test Edilmesi: Zaman Serisi ve Panel Veri Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 75-95.
- Yılmaz, M. (2010), "Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), ss.241-260.
- Yüksel, S. , Zengin. S. (2016), "Causality Relationship Between Import, Export And Growth Rate In Developing Countries, *International Journal of Commerce and Finance*, 2(1), ss.147-156.
- Zeren, A. Ö., Konuk, F., Zeren, F. (2015), "Ülke Borsaları Arasında Portföy Çeşitlendirmesi: Türkiye İle Beş OECD Ülkesi Arasındaki İlişkinin Analizi", *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(2), ss.22-33.

*Atatürk
Üniversitesi*